

KHRONOS
&
ARİSTOTELES’TE ZAMANIN DOĞASI

Ömer Faruk KARAKÖSE

EskiYeni Yayınları: 148

KHRONOS
&
ARİSTOTELES’TE ZAMANIN DOĞASI

Ömer Faruk KARAKÖSE

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2022

ISBN: 978-625-7673-60-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KHRONOS
&
ARİSTOTELES'TE ZAMANIN DOĞASI

Ömer Faruk KARAKÖSE

Ankara 2022

Ömer Faruk KARAKÖSE

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
1992 yılında Almanya'nın Berlin şehrinde doğdu. Ortaöğretim ve liseyi Kayseri'de tamamladı. 2015 tarihinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bu tarihten itibaren 2 yıl Milli Eğitim Bakanlığı okullarında öğretmenlik yaptı. 2017'de Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri-Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. 2019'da Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamladı. Evli ve iki çocuk babası olup, İngilizce ve Arapça bilmektedir.
omerfaruk.karakose@erdogan.edu.tr

Anne ve Babama ithafen...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR -----	9
ÖN SÖZ -----	11
GİRİŞ -----	15

BİRİNCİ BÖLÜM

ARİSTOTELES ÖNCESİ ZAMAN

A) Antik Yunan'da Zamanla ilgili Kavramlar-----	23
1. Khronos-----	23
2. Kairos -----	28
3. Aion -----	31
B) Aristoteles Öncesi Filozofların Zaman Anlayışı -----	35
1. Sokrates Öncesi Filozoflar -----	35
a) Syroslu Pherekydes-----	37
b) Anaksimandros-----	40
c) Pisagorcular -----	45
d) Parmenides ve Zenon -----	49
e) Antiphon -----	57
2. Platon -----	60

İKİNCİ BÖLÜM

ARİSTOTELES'İN ZAMAN ANLAYIŞI

A) Bir Kategori Olarak Zaman Yahut Pote-----	70
B) Doğa Felsefesinin İlkesi Olarak Zaman Yahut Khronos -----	73
1. Zamanın Varlığı ve Doğasına Dair Belirsizlikler -----	75
a) Zamanın Varlığı Hakkında Çıkmazlar Yahut Aporia'lar	75
b) Zamanın Doğası Hakkında Çeşitli Görüşler -----	80
2. Zamanın Mahiyeti ve Varlığının İmkânı -----	85
a) Zaman ve Hareket İlişkisi-----	85
b) Zaman ve Sayı İlişkisi -----	105
c) Zaman ve An İlişkisi -----	114

d) Zaman ve Ruh İlişkisi -----	122
3. Var olanlar Açısından Zaman ve Ebediyet-----	128
C) Zamansal Terimler -----	138
1. “Bir Zamanlar” Yahut Pote -----	138
2. “Henüz” Yahut Ede-----	139
3. “Az Önce” Yahut Arti -----	140
4. “Eskiden” Yahut Palai -----	141
5. “Birdenbire/Ansızın” Yahut Exaphines -----	141
SONUÇ -----	143
KAYNAKLAR -----	149

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.mlf.	: Aynı müellif
a.y.	: Aynı yer
Ank.Fr.	: Anaksimandros'a ait fragman
Ant. Fr.	: Antiphon'a ait fragman
bk.	: Bakınız
by.	: Basım yeri yok
çev.	: Çeviren
dip.	: Dipnot
ed.	: Editör
Fr.	: Fragman
H.	: Hicri
İ.G. Fr.	: İşler ve Günler Fragman
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan Sonra
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
Olym.	: Olympia Zafer Şarkısı
Orf. Fr.	: Orfeus'a ait fragman
Par. Fr.	: Parmenides'e ait fragman
Phr.Fr.	: Pherekydes'e ait fragman
Phi.Fr.	: Philolaus'a ait fragman
Py. Fr.	: Pisagor'a ait fragman
s.	: Sayfa
t.y.	: Basım tarihi yok
Tim.	: Timaios
trans.	: Translate

ÖN SÖZ

Aristoteles, çeşitli alanlarda ve çeşitli bakımlardan felsefi ve bilimsel düşünceye öncülük ve hizmet etmiş, ortaya koymuş olduğu görüşleri ve düşünce sisteminin özgünlüğü ile yetiştiği Antik Yunan dünyasıyla sınırlı kalmayıp, kendisinden sonraki düşünce dünyasına günümüze gelinceye kadar doğrudan etkisini sürdürmüş olan bütün felsefe tarihinin görmüş olduğu tartışmasız en büyük filozoflarından biridir. Kendisinden önceki fikrî birikimi eleştiri süzgecinden geçirerek birçok meselede sistemli ve özgün yaklaşımlar sergilemeyi başarmış olan Aristoteles'in bu özelliği, kendisini zaman konusunda da göstermektedir. İşte bu eser, Antik Yunan düşüncesinde Aristoteles'e gelene kadar tarih boyunca çeşitli alanlarda ve farklı şekillerde algılanan zaman kavramına, Aristoteles'in ortaya koymuş olduğu sistemli ve özgün bir yaklaşımı tespit etmeye yönelik bir araştırmadır.

Yüksek lisans tezimizin gözden geçirilerek revize edilmiş hâli olan bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ilk olarak Antik Yunan'a ait erken ve geç dönemde yazılan mitolojik, felsefi ve kozmolojik eserlerden hareketle zaman fenomeni ile ilgili sözcüklerin (khronos, kairos ve aion) kavramsal haritası çıkartılmış ve buradan hareketle Antik Yunan dünyasında zamanın, nicelik, nitelik ve ebediyet olmak üzere üç farklı bağlamda anlaşıldığı tespit edilmiştir. Daha sonra nicelik/fizikî zaman anlamına gelen khronos kavramı merkeze alınarak Aristoteles öncesi filozofların zaman ile ilgili görüşleri ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylelikle çalışmanın temel sorunu olan Aristoteles'te zaman kavramının tam olarak anlaşılabilmesine yönelik bir zemin oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü, Aristoteles'te doğa felsefesinin bir konusu olarak ele alınan zaman sorununun incelenmesi ve değerlendirilmesini içermektedir. Bu meyanda ilk olarak Aristoteles'te, sıklıkla bir arada tartışılan/karıştırılan mantığın bir konusu olarak kategorik zaman (pote) ile doğa felsefesinin bir ilkesi olarak fizikî zaman (khronos) arasında metodolojik bir ayrıma gidilmiştir. Bunun sebebi, var olan şeyleri tanımlamak ve sınıflandırmak adına varlığa sorulan “ne vakit” sorusunun yanıtı olarak beliren zamansal yüklem ile hareket, yer ve uzamsal büyüklük gibi fiziğin gündemine giren ve bir nesne olarak karşımıza çıkan zamanın nelîği sorunlarının birbirinden farklı bir gündeme sahip tartışmalar olmasıdır. Daha sonra Aristoteles'te zamanın varlığı başta olmak üzere, mahiyeti, hareket, sayı, an, ruh ve ebediyet gibi konularla ilişkisi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Son olarak Aristoteles'in gündelik dilde fizikî zamana atıfla kullanılan zamansal aralıklara yönelik kavramlara dair tanımlamalarının analizi yapılmıştır.

Hiç şüphesiz böyle bir çalışma, yoğun bir çalışma süreci sonunda ortaya çıkmıştır ve doğrusu buna katkı sağlayanları bir defada saymak kolay değildir. Ancak en başta, “Felsefe, yolda olmaktır.” sözüne mukabil ilim yolunda rehberliği ışık tutan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Celal Türer'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Yine bu çalışmanın gerek konusunu belirlemede yönlendirici fikirleriyle bana destek olan gerekse şekil ve muhtevasına ilişkin uyarılarıyla çalışmamın son hâlini almasında büyük katkısı bulunan Doç. Dr. Muharrem Hafız hocama minnettarım; kıymetli vakitlerini ve cömert yardımlarını yapmasaydı eseri vücuda getirmek mümkün olmazdı. Çalışmanın her aşamasında kıymetli yorum ve değerlendirmeleri benden esirmeyen hocam Prof. Dr. Hasan Ayık'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmanın tümünü okuyarak tenkit ve tavsiyeleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Mustafa Tekin, Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu ve Öğr. Gör. Yahya İncetahtacı'ya, çalışma planının oluşmasında ve muhtelif konu-

lardaki yönlendirmeleri için Dr. Öğrt. Üyesi Enver Şahin, Dr. Öğrt. Üyesi Muhammed Enes Vural, Arş. Gör. Muhammed Nurullah Turan, Arş. Gör. İrfan Karadeniz ve Arş. Gör. Yaşar Emrah Koşdaş'a, kaynak ve çalışma ortamı sağladıklarından ötürü İSAM yönetici ve çalışanlarına da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bunun yanında eğitim hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteklerinden ötürü anne ve babama müteşekkirim. Ve tabii ki çalışmam boyunca engin müsamaha gösteren, sıkıntıya düştüğüm her anımda sohbetiyle aklımda ve kalbimde yeni ufuklar açan eşim Hilal Gizem Karaköse'ye, çalışmam boyunca kendisine vakit ayırmakta zorlandığım, ancak varlıkları ile bana en değerli unvanı veren kızım İrem ve oğlum Asaf Bera'ya en derin muhabbetlerimi sunarım.

Ömer Faruk KARAKÖSE
Rize 2022